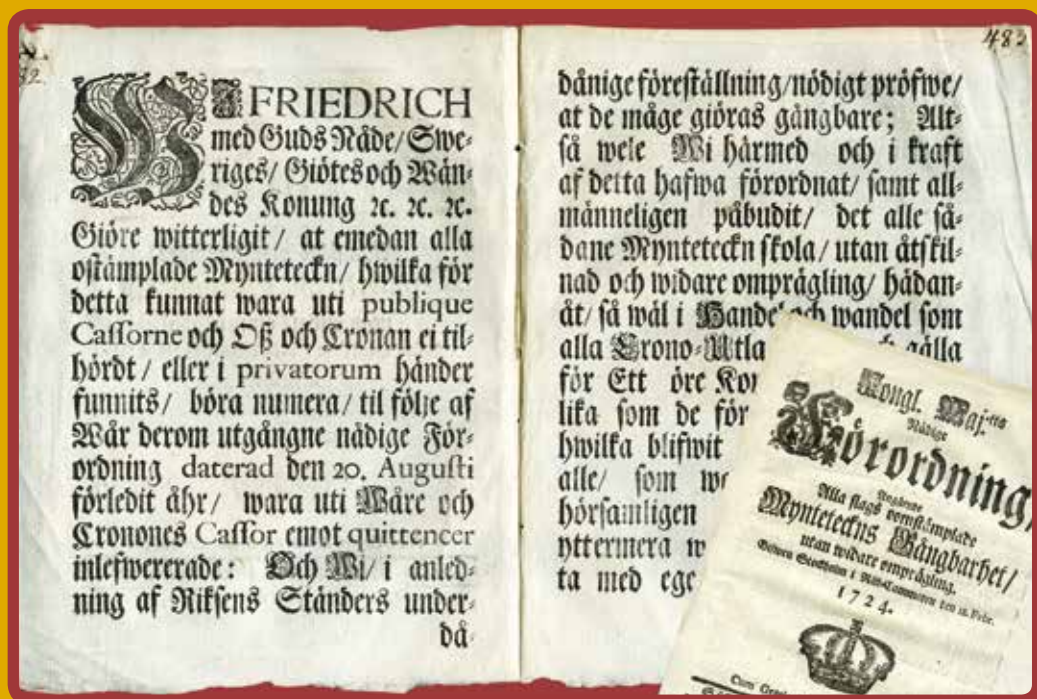

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 2015

Mässresa i Baltikum

En troligtvis ny variant av Otto-Adelheid-penning

– köpt på samlarmässa i Riga

Mynttecknen som blev en visa

John Francis Anderson – en bortglömd storsamlare

Pris 30 kr

Stack's Bowers Galleries Presents
The Lennart Philipson Collection
of Swedish Coins

A Featured Collection in the January 2016 NYINC Showcase Auction
January 6-9, 2016 | Consignment Deadline: November 9, 2015

1/2 Daler, 1574.
Johann III (1568-92).

1/2 Daler, 1561.
Erik XIV (1560-68).

Ducat, 1677.
Karl XI (1660-97).

4 Ducat, 1839.
Karl XIV Johan (1818-44).

Daler, (15)94.
Sigismund (1592-99).

1 1/2 Mark, 1562.
Erik XIV (1560-68).

8 Mark, 1608.
Karl IX (1604-11).

Riksdaler, 1676.
Karl XI (1660-97).

Contact a consignment representative for more information today!
California, USA: 800.458.4646 | New York, USA: 800.566.2580 | Info@StacksBowers.com

Showcase Auctions

1063 McGaw Avenue Ste 100
Irvine, CA 92614 USA • 949.253.0916
info@StacksBowers.com • StacksBowers.com
New York • Hong Kong • Irvine • Paris • Wolfboro
SBP SvensktNumis NYINC2016 150710

Stack's Bowers
GALLERIES

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
Fax 08 - 667 07 71
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

Redaktionen ansvar inte för ej beställt material. Texter och bilder i SNT lagras elektroniskt och publiceras som pdf på föreningens hemsida. Den som sänder material till SNT medger detta.

Register över alla artiklar och notiser i SNT 1977 - 2014 finns i sökbart pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB
ISSN 0283-071X

HÖSTEN 2015

Föreningens aktiviteter

Våra medlemmar är varmt välkomna till SNF:s föreningskvällar. De är med få undantag förlagda till sista onsdagen i månaden, vår och höst. Vi ses både i samband med föredrag och under enklare former, alltid med ämnet numismatik.

Årets oktobernummer ser ut att ha blivit tillägnad samlarna. Att man kan göra fynd på samlarmässor är helt klart, det vittnar till exempel berättelsen om mässresan i Baltikum om liksom dess uppföljare om en eventuell ny OAP-variant köpt på samma mässa. En bortglömd storsamlare har kommit i dagen samt en gåva till SNF från en medlem. En samlares syn på konservering, även i historiskt perspektiv, ges i slutet av numret.

Att samla mynt är som vi vet ett flera hundra år gammalt intresse. Männen på illustrationen här ovan kallas *Les antiquaries* och är en varm och humoristisk bild av 1830-talets samlare av mynt och andra fornsaker. Litografi av Lois Léopold Boilly (1761-1845), något beskuren. Används här ibland inför föreningskvällarna där givetvis inte bara män dyker upp. Varmt välkomna den 28 oktober!

OKTOBER

28 **Föreningskväll**

Plats Banérgatan 17

18.00 **DISKUSSIONSAFTON**. Tag med er ett numismatiskt ämne som ni vill ta upp till diskussion eller ett föremål som ni vill berätta om. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

DECEMBER

2 **Julfest**

Plats Banérgatan 17

18.00 Föreningens traditionella julfest med glögg, lussekatter och julgodis. En mindre julauktion kommer att genomföras med enklare material ur Sven Svenssons samlingar. Någon förteckning sänds inte ut i förväg. Kontant betalning vid auktionstillfället.

Varmt välkomna!

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44, 76
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10 - 12 & 13 - 16
Kansliet är stängt: midsommar - 1 september; jul- och nyårshelgerna
Hemsida: www.numismatik.se
SNT finns på Facebook

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor:
www.numismatik.se – www.myntkabinettet.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47 x 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 x 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 x 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 x 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 x 105
mm
1 200 kr

Helsida
151 x 214 mm
2 000 kr
2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr
4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT behåller sina låga annonspriser även 2015

Annonsen på årsbasis får dessutom 20 % rabatt!

Behöver du professionell formgivare till din annons?

Kontakta: annons@numismatik.se

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds **gratis annons** med högst tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 6 • 2015

ARTIKLAR OCH NOTISER

SID.

Mässresa i Baltikum. Reseberättelse med historiska inslag – och en gnuttu numismatik (1)	125–127
Mässfynd eller inte? En troligtvis ny variant av Otto-Adelheid-penning – köpt på samlarmässa i Riga (2)	128–131
Myntets dag på KMK	131
John Francis Anderson – en bortglömd storsamlare	132–133
Mynttecknen som blev en visa	134–135
Myntkonservering — ett sublimt, gränsöverskridande konsthantverk (1)	138–140

FASTA RUBRIKER

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF	131
AUKTIONER & MÄSSOR	133
LÄSEKRETSEN	133
NYTT OM BÖCKER. <i>Kungliga Patriotiska Sällskapet under fyra sekel</i>	136–137
PRESSKLIPP 1857. Utmärkelse-tecken åt förtjente tjenstehjon	137

OMSLAG

Kongl. Maj:tts nådige Förordning/ angående alla slags oomstäplade Myntteckens Gångbarhet/ utan vidare omprägling.

Gifwen Stockholm i Råd=kammaren den 18. Febr. 1724:

"... Alltså wele Wi härmed och i kraft af detta hafwa förordnat/ samt allmänneligen påbudit/ det alle sådane Myntteckn skola/ utan åtskilnad och vidare omprägling/ hädanåt/ så wäl i Handel och wandel som alla Krono=Utlagor/ gå och gälla för Ett öre kopparmynt stycket/ lika som de förra Mynttecknen/ hwilka blifwit ompräglade. Det alle/ som wederbör/ hafwe sig hörsamligen at efteråtta ..." FRIEDRICH.

Läs om mynttecknen som blev en visa i artikeln på sidorna 134–135.

SKANNAT AV MGL.

MÄSSRESA I BALTIKUM

Reseberättelse med historiska inslag — och en gnutta numismatik (1)

Av Bo Gunnarsson

Strax efter klockan fyra, just när mörkret börjat släppa greppet om natten, gick jag ut för att vänta på bussen som skulle ta mig till Riga. En frisk kylig bris bar med sig dofter från havet och morgonens första fåglar började kvittra.

Bara några veckor in på det nya året promenerade jag i bitande kyla till den lilla samlarmässan i ”Ryska skolan” i Tallinn. Där hade Mart, en handlare, kommit till min undsättning och hjälpt mig med tolkning från estniska och ryska till engelska. När jag frågade om det fanns fler mässor berättade han om mässan i Riga, ”den största av alla”, och erbjöd mig att följa med någon gång till våren.

Nu var det alltså dags. Jag hade blivit erbjuden av min nyfunna samlarkollega Mart att få följa med till Baltikums största samlarmässa i Riga, passande nog när min fru var på besök hemma i Sverige. Förmaningarna från Mart var många: vara vardagsklädd, inte bära något dyrt armbandsur, inte ha mycket pengar med mig som jag dessutom skulle förvara på ett säkert sätt, ingen kamera – du får inte fotografera. ”Beware of the criminals” hade han sagt. Att han syftade på ficktjuvar var helt klart, men förklarade att det även handlade om ”diggers”, sådana som sökte med metalldetektorer på förbjudna platser och erbjöd föremål som var olagliga att sälja.

Den lilla bussen skulle bli fullsatt med chaufför, sju förväntansfulla handlare och så jag som såg resan och mässbesöket mer som ett äventyr. Jag skulle bli en av de första att plockas

upp. Med €200 i en väl stängd ficka, min estniska EU-legitimation likaså samt en liten ryggsäck med en flaska vatten, en rågbröds smacka och en svensk deckare väntade jag in bussen. Exakt på överenskommen tid kom en vit Volkswagen-buss upp för backen till huset där jag bor.

Bussen tog oss vidare till förorterna i en ännu slumrande stad. Efter fyra stopp, där Mart var den siste att kliva på, var den lilla bussen fullsatt och bagaget fyllt med mynt och andra samlarföremål som handlarna skulle bjuda ut till försäljning.

Staden började så sakta vakna, en och annan sömndrucken hundägare hade tvingats ut av sina trogna vänner. Trafiken var ännu gles och vi hade nu drygt trettio mil framför oss när vi lämnade Tallinns förorter på väg söderut utmed Europaväg 67.

Reval och Stormaktstiden

Tallinn/Reval – som säkert många historiekunniga läsare känner till – började ta skepnad vid foten av den borg som den danske kungen Valdemar Sejr lät uppföra efter segern vid Lindanäs 1219. Legenden säger att Dannebroggen, Danmarks och för övrigt världens äldsta nu officiella flagga, föll från skyarna till Valdemars och hans truppers undsättning vid slaget. Staden växte till att bli en betydelsefull hansestad för handeln österut.

Reval, det historiska tyska, danska och svenska namnet på staden, användes parallellt med det estniska namnet fram till landets självständighet 1918, då republiken Estland grundades och namnet Tallinn antogs som

huvudstadens officiella namn. Det är oklart varifrån namnet kommer, men en hypotes är att det är en hopdraging av estniska *Taani* och *linn* vilket betyder ”den danska staden”.

Från 1561 och till det stora nordiska krigets utgång 1721 var staden under svensk besittning. Under stormaktstiden växte Sveriges inflytande i Baltikum och vid sin kulmen hade Sverige tre baltiska besittningar: Svenska Estland som omfattade norra delen av nuvarande Estland inklusive Dagö (Hiiumaa) och den betydelsefulla staden Reval (Tallinn), Svenska Ingermanland som sträckte sig in i nuvarande Ryssland med sin västliga gräns vid Narva samt Svenska Livland som omfattade södra respektive norra delen av nuvarande Estland och Lettland inklusive Ösel (Saaremaa) och de dominerande städerna Dorpat (Tartu) och Riga.

Den svenska epoken beskrivs ibland som ”den goda tiden” då bland annat omfattande satsningar gjordes på utbildning. År 1632 etablerades Dorpats universitet som figurerat under namn som *Academia Gustaviana* (1632–1665) och *Academia Gustavo-Carolina* (1690–1710).

Efter flera år av hårda ryska härjningar mot Sverige och dess besittningar, både till lands och till sjöss, inleddes fredsförhandlingar 1718. Förhandlingarna blev långdragna och avslutades först 30 augusti 1721 i Nystad i nuvarande Finland, varvid Sverige förlorade de baltiska besittningarna till Ryssland. Därmed sattes även punkt för den svenska stormaktstiden.

”Smygfoto” från Baltikums största samlarmässa i Riga våren 2015.

FOTO: FÖRFATTAREN.

På väg genom flackt landskap

Jag hade satt mig längst bak i bussen vid vänster sidoruta. När farten ökade började också en obehaglig massage förmedlad från det obalanserade bakhjul under mig. Tillsammans med ett hjullager som skrek ut sitt missnöje kände jag att de fyra timmarna vi hade framför oss skulle bli en pina. Näväl, nu visade det sig att ”massagen” blev något mindre obehaglig när bussen nådde europavägsfart.

Handlarna var vid gott morgonhumör och tjattret på ryska ökade när vi nu var på väg utmed det flacka estniska landskapet med utbredda skogar och åkerfält mellan de få husen. Här och var kunde man se förfallna byggnader från Sovjet-tidens kolchoser som började skapas genom Stalins kollektivisering av jordbruket under 1930-talet för att senare förstatligas.

Efter Sovjetunionens upplösning privatiserades egendomarna på nytt. Där fälten öppnade sig passerade vi stora välbyggda storkbon i toppen av ensamstående träd och kraftledningsstolpar. Storkparen hade just anlänt efter sin långa resa från söder.

Efter några mil började tjattret i bilen avta och även mina ögonlock kändes tunga efter den tidiga morgonen. Så passerade ytterligare 10–15 mil på den med EU-bidrag välasfalterade E67:an. Äntligen kunde man på avstånd se några vindkraftverk

och byggnader som en gång utgjort gränskontroll mot Lettland. Av någon anledning räckte inte EU-pengarna ända fram, vägen den sista kilometern fram till gränsen blev plötsligt full av lagningar och potthål. Väl inne i Lettland sjönk hastigheten ytterligare på grund av vägarbete där varannan kilometer var färdig och nyasfalterad och varannan som att köra i en grustäkt.

Klockan närmade sig halv nio när vi anlände mässan i en skola i utkanten av Rigas centrum. Jag följde med handlarna in bakvägen och betalade entréavgiften på två euro.

Många bord stod ännu tomma när jag klev in i de långa skolkorridorerna. För att få en överblick över vad som bjöds ut innan portarna strax skulle öppnas för besökarna bestämde jag mig för att ta en snabb promenad medan handlarna packade upp sina varor. Jag kunde räkna till nästan 450 bord, nja inte räkna men titta på nummerlapparna som var klistrade på borden!

På första våningen var det i huvudsak frimärken, vykort och fotografier från svunna tider. Jag vandrade vidare till nästa våning och här fanns all möjlig ”bråte”. Flera bord var fyllda med detektorfunnet metallskrot, bland annat gamla tomhylsor från de fasansfulla krigsåren, spännen till bälten, rester av fickur och diverse annat oidentifierbart skrot.

I en ask med blandat skrot föll mitt öga på en liten brun och grönskimrande metallbit som avvek från det övriga så jag tog upp den för att ge den en närmare granskning. Jag såg att det var ett brutet bronsföremål med ornamentik, säkert vikingatid eller rentav ännu äldre. Jag hade kanske fått den för en euro men lät den bli kvar bland det sentida skrotet i asken.

Jag vandrade vidare och såg bord belamrade med vapendelar från gamla Mausegevär och andra skjutvapen från andra världskriget. Här fanns även signalpistoler som såg ut att vara i fullt dugligt skick. Bajonetter och diverse knivar var vanliga och på ett bord låg en svensk stickert m/1930 buren av en flygvapenofficer! Tyvärr saknades kavellindningen på det svårt skadade skaflet. Hur den hamnat i Riga kan man undra.

Portarna öppnas

Klockan 9 öppnades dörrarna och hundratals entusiastiska mässbesökare vällde in i lokalen. Genast blev det trångt vid borden och jag försäkrade mig om att dragkedjan till jackans innerficka var väl stängd och min reskassa i tryggt förvar.

Enligt Mart hade jag fått veta att handlarna sedan något år tillbaka inte fick sälja föremål från före år 1700 utan tillstånd eller bekräftad proveniens från tidigare försäljningar. Innan dess kunde det hända att en handlares bord var fyllt med gamla mynt som såg ut att komma direkt ur jorden. Det var förmodligen dessa ”criminals” eller ”diggers” som Mart syftade på och som fortfarande fanns bakom kulisserna på mässan.

Oavsett ”före 1700” så fanns det en del äldre mynt till salu utöver alla ryska och europeiska 1800–1900-tals mynt och moderna €-mynt. Jag såg många lågvalörer av silvermynt slagna under den svenska tiden i Baltikum med myntorterna Riga, Reval, Dorpat och Narva. Äldre svenska kopparmynt var vanliga på borden men oftast hårt slitna och knappast värda att införliva i någon samling. På ett bord fann jag dock tre ¼-ören

från drottning Kristinas regering med en patina som var så nära svart som man kan komma men otroligt väl slagna och kanske bland de allra första som fått avtryck från nyskrodade och välpolerade stampar. Handlaren var djupt involverad i en diskussion med en kund så jag gick vidare utan att fråga om priset.

På Marts bord fanns en diger blandning av mynt från hela världen. I ett litet album låg guldmynt från Sverige, Danmark, Tyskland och Ryssland. Det dyraste myntet var ett ryskt mynt i platina.

Hos en handlare som visade sig vara finländare, numera bosatt i Schweiz, fann jag bland diverse intressant Technica och Nautica en bok om Zeppelinare där bilderna var inklustrade fotografier. Boken var från luftskeppens storhetstid, innan den fruktansvärda olyckan då det 245 meter långa Hindenburg exploderade i ett eldhav vid anöringen vid Lakehurst utanför New York i maj 1937. Prislappen för tidsdokumentet var €150 som jag bedömde som väl högt för något som ”kunde vara intressant att ha i bokhyllan”.

Ovanligt mynt från vanlig typ

Ett par timmar gick snabbt och mina steg började ta mig mot kaféet och en hägrande kopp kaffe. På vägen stannade jag ett par gånger vid bord med bärnsten, gamla naziprylar (eller om de var nytillverkade) som tydligt lockade besökarna.

Vid ett annat bord hittade jag det enda vikingatida mynt jag kunde se på hela mässan, en tysk Otto-Adelheid-penning. Mynttypen som präglades cirka 991–1040 tillhör en av de allra vanligaste i vikingatida fynd och har myntats i ett stort antal varianter och i enorma kvantiteter med bland annat silver från de rika mineralfyndigheterna i Rammelsberg nära Goslar. Malmbyrting i Rammelsberg hade varit i kontinuerlig drift i mer än tusen år när den stängdes 1988. Delar av gruvområdet ingår sedan 1992 i UNESCO:s världsarvslista och bör vara med på besökslistan för en sann numismatiker.

"Samtidigt är det mycket som pekar på att det är en ny, tidigare okänd, variant av OAP Typ II som härmed kommer till allmän vetenskap och därmed blir det ett fynd i dubbel bemärkelse!"

Normalt är OAP (en ofta använd förkortning för mynttypen) dåligt slagna och otydliga, men exemplaret på mässan var både läsbart och välcentrerat och även om det var böjt ett par gånger såg det tilltalande ut. Trots mina mycket knapphändiga kunskaper om tyska vikingatida mynt så visste jag att stavningen O-T-T-O mellan myntets korsarmar, i stället för den vanligare O-D-D-O, innebär att myntet var förhållandevis ovanligt och därmed genast ännu mer tilltalande.

Något skulle jag ju ha med mig som minne från en lång dag på mässan i Riga. Så efter en ”förhandling” med den ryskspråkige handlaren bytte myntet ägare för €30. Med en mugg kaffe i min hand och mitt nyförvärv gick jag ut satte mig på en bänk i en park tvärs över gatan och njöt av vär-solen.

Prutandets konst

Tiden gick och vi närmade oss klockan ett då mässan stängde, vilket innebär att mer eller mindre alla handlare har tömt sina bord. Det var en dryg kvart kvar tills vi skulle samlas vid bussen då jag fick en ingivelse. Jag stegade snabbt upp till översta våningen och den finländske handlaren. På bordet hade jag sett en fin tubkikare i mässing klädd med brunt läder. Den skulle passa utmärkt i min lägenhet med milsvid utsikt över Östersjön, och nu kanske det fanns tillfälle att göra en bra affär så han slapp packa ner den inför sin resa tillbaka till Genève. Även om den ”kunde vara in-

tressant att ha i bokhyllan” så var det ju inget som var nödvändigt för mig att köpa, så jag utnyttjade mina kunskaper i prutandets konst från åren i Kina. Det slutade med en överenskommelse och jag skyndade till parkeringen där både glada och besvikna handlare samlats inför resan tillbaka till Tallinn.

Nöjd och förnöjd

Nöjd med min Otto-Adelheid-penning (som visade sig vara riktigt intressant och beskrivs i en separat artikel på sidorna 128–131 i detta nummer) och den fina tubkikaren och utan att ha blivit utsatt för ficktjuvar så väntade återigen några timmars bussfärd. En lång och givande diskussion med Mart och den spännande fortsättningen på min deckare gjorde att tiden gick fortare än väntat.

Väl hemma i min lägenhet på 13:e våningen i Tallinn och efter att försiktigt ha rengjort linssystemet på min snart hundra år gamla tubkikare tillverkad i London av den berömda firman Broadhurst Clarkson & Co, kunde jag från min balkong se färjan på fjärran avstånd stäva mot den vackra aftonrodnaden i väster.

Referenser

Muntligt från trevliga diskussioner med vänner och arbetskamrater under mitt första år i Tallinn kompletterade med uppgifter från Wikipedia.

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08 - 662 62 61
Fax 08 - 661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

MÄSSFYND ELLER INTE?

En troligtvis ny variant av Otto-Adelheid-penning — köpt på samlarmässa i Riga (2)

Av Bo Gunnarsson

En av de vanligast förekommande tyska mynttyperna i svenska vikingatida depåfynd är den så kallade Otto-Adelheid-penningen, ofta i litteraturen förkortad OAP. Typen bedöms ha börjat präglas för Otto III med start någon gång cirka 983–991 (här finns olika uppfattningar) för att sedan pågå ända fram till cirka 1040–1050.

Även om det inte finns angivet på mynten, så är Goslar den högst troliga huvudorten för präglingarna med sin närhet till de mineral- och silverrika gruvorna i Rammelsberg. Men eftersom mynttypen har präglats och efterpräglats i stora upplagor under lång tid och i ett otal varianter, så finns många teorier om att andra myntorter också varit involverade i myntningen.

Den tyska benämningen ”Otto-Adelheid-Pfennig” kommer av myntets inskrifter *Otto/Oddo* och *Adelheid/Ateahlht*, det vill säga Otto III och hans farmor kejsarinnan Adelheid av Burgund. Otto III kröntes till tysk kung i Aachen redan som treåring, juldagen 983. Strax efter kröningen nådde budet om hans fars, kejsaren Otto II, död fram till den nyblivne kungen. Den kejsarliga familjen, med den nykrönta Ottos mor Teofano och farmor Adelheid, befann sig då fortfarande i Italien.

Den förvirring som uppstod efter kejsarens död utnyttjades av Henrik av Bayern, som tog tillfället i akt att utnämna sig själv till kung. Dock överskattade han sin styrka, hans anhängare lämnade honom och den krisartade situationen kunde bemästras av kungamodern Teofano tillsam-

”Något skulle jag ju ha med mig som minne från en lång dag på mässan i Riga. Så efter en 'förhandling' med den ryskspråkige handlaren bytte myntet ägare för € 30.”

mans med sina rådgivare ärkebiskop Willigis av Mainz och biskop Hildibald av Worms.

I praktiken blev det Ottos mor Teofano som kraftfullt förestod de första åtta åren av förmyndarregeringen fram till sin död 991. Förhållandet mellan Teofano och svärmodern var spänt och Adelheids inflytande därmed obetydligt. Efter Teofanos död ledde Adelheid förmyndarregeringen fram till 994 då den upphörde. Under Adelheids treåriga regering försvagades riket bland annat genom att både Nord- och Östersjökusterna härjades av vikingar. Trots Adelheids korta regeringstid så har den satt betydande spår i mynthistorien, cirka 20 % av alla tyska mynt i de svenska vikingatida skattfynden består av Otto-Adelheid-penningar.

Myntningen startade någon gång kring år 990 – här finns som nämnts olika hypoteser – och fortsatte efter förmyndarregeringens upphörande och vidare efter både Adelheids död 999 och Ottos död 1002 (Malmer 1968). Troligtvis var det de stora mängderna av mynt som präglades och spreds som gjorde att det blev ett vida accepterat betalningsmedel, vil-

ket i sin tur medförde att det fortsatte att präglas, mer eller mindre oförändrat i sin grundtyp, fram till omkring 1040 eller kanske rent av 1050.

OAP typindelning

I en mycket omfattande studie utförd av Vera Hatz, publicerad 1961, gjordes en systematisering baserad på det betydande svenska fyndmaterialet. Hatz delar in OAP i sex grupper betecknade Typ I–VI med 83 undergrupper som i sin tur fördelar sig på 574 varianter (Hatz 1961; Rundberg 2000). Ytterligare tillägg av varianter presenterades av V. Hatz 1991 (Hatz 1991).

De sex typerna kan förenklat beskrivas enligt följande men med tillägget att det finns många stavningsvarianter:

Typ I: Åtsida med ett huvud med omskriften OTTO REX ADELHEIDA och en fränsida med ett kors i vars vinklar bokstäverna O-D-D-O och en omskrift som lyder DI GRA REX (Dei Gratia Rex = kung av Guds nåde).

Typ II: Åtsida med ett kors i vars vinklar bokstäverna O-T-T-O och omskriften DI GRA REX AMEN eller DI GRA REX. Fränsida med en byggnad tolkad som en träkyrka, i vilken olika symboler återfinns, samt omskriften med varierande stavning av ATHALHET (Adelheid). Det finns även stampar där Adelheids namn är ersatt med AMEN.

Typ III: Åtsida med ett kors i vars vinklar O-D-D-O och omskriften DI GRA REX samt fränsidans träkyrka med symboler och en omskrift med varierande stavning av ATHALHET

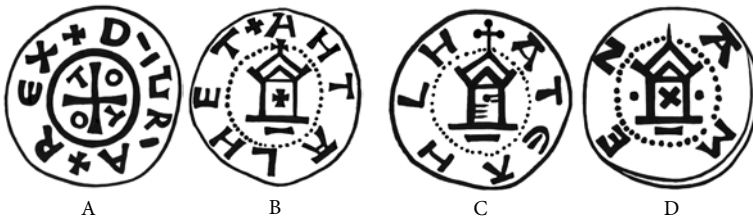

Fig. 1. A–D, avtecknade från H. Dannenberg.

Fig. 2. Den nya OAP-varianten köpt på mässan i Riga. Vikt 1,54 g, diameter 20,1 mm, stampställning 80°.

(Adelheid). I korsvinklarna kan även olika punkter och symboler förekomma.

Typ IV: Liknande typ III men med bland annat bitecken vid sidan om kyrkosymbolen.

Typ V: Liknande typ III och IV men oftast stavningen O-D-O-A i korsvinklarna tillsammans med förvirrade omskrifter på åt- och frånsida. Mynt av typ V är betraktade som efterpräglingar.

Typ VI: Som typ III–V men med en kråkla diagonalt genom korset och förvirrade omskrifter.

Värt att notera är att det som definieras som frånsida på porträttmyntet Typ I (sidan med korset i vars vinklar Ottos namn) definieras som åtsida inom Typ II–VI. Kluge (Kluge 1990) har i stället valt att använda begreppen över- respektive understamp, där korssidans definieras som understamp.

OAP Typ II

Den lilla studie som presenteras här är baserad på den litteratur som jag hade tillgänglig efter återkomsten med min nyförvärvade OAP typ II från mässresan till Riga (se *separat artikel på sidorna 125–127 i denna tidskrift*), men också då med de begränsningar som detta innebär. Att jag valt att skriva artikeln är att myntet på vissa punkter avviker kraftigt från det som publicerats enligt litteraturen i referenslistan nedan. I det här fallet är det inte bara mindre variantavvikelser, som exempelvis nyfunna bitecken, utan betydande skillnader.

Den viktigaste artikeln, som just fokuserar på OAP Typ II, är författad av Bernd Kluge och baserad på den föreläsning han höll vid symposiet om vikingatida mynt i Sigtuna sommaren 1989 och som sammanstälts i Sigtuna Papers (Kluge 1990). Flera betydelsefulla fynd har gjorts sedan artikeln publicerades och det är högst troligt att nya ännu inte redovisade

varianter av OAP förekommer i dessa.

Som jag skriver inledningsvis är OAP mycket vanlig i svenska fynd men det som bör poängteras är att det är Typ III–V som är de i särklass vanligaste. J. Rundberg har i sin C-uppsats i Arkeologi gjort en studie som omfattar 12 817 OAP från svenska fynd, varav endast 298 (2,3 %) är av Typ II (Rundberg 2000). Kluge har i sin studie av Typ II redovisat 326 exemplar vilket då även omfattar exemplar utanför Sverige. Som kuriosas kan nämnas att antalet registrerade exemplar i Olof Skötkonungs klassiska serie i Comm. NS 4 är drygt 380 stycken (Malmer 1989).

Kluge har i sin stampstudie utvecklat just Typ II och där delat upp den i fyra emissionsgrupper (Emissionsgrupp/Offizine A–D) grundat på kopplingar i stampkedjor/länkar samt på olika stilelement. I studien har samtliga stampvarianter med undantag av tre mynt, ett i emissionsgrupp A samt två i emissionsgrupp D, avbildats vilket ligger till grund för min jämförande studie.

Emissionsgrupp A, B och D kännetecknas bland annat av att överstampens text alltid startar med A placerat över kyrkosymbolens kors. Fig. 1 B.

För emissionsgrupp C avdelar korset textens början och slut. Unikt inom emissionsgrupp C är också att det på vissa stammar förekommer ett kors vars korsarmar är avslutade med punkter, tvärgående balkar i kyrkosymbolen samt i omskriftens text en rundad form av bokstaven E. Fig. 1 C. Dessa stilelement delas med Hatz Typ III var. 5–9 och tyder på att det handlar om en övergångstyp.

I emissionsgrupp C ingår också en typ där Adelheids namn är ersatt med AMEN. Typen var tidigare inte kopplad till OAP men har genom en stampkoppling anslutits till gruppen. Fig. 1 D.

Emissionsgrupp D är en liten grupp med få kända mynt som utmärker sig genom ett grövre utförande och några fall retrograda inskriptioner. Samtliga emissionsgruppers understamp har ett karaktäristiskt kantigt G utfört med raka punsar. Fig. 1 A.

Stilelement med utgångspunkt från det nya myntet	Nya myntet	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10*	11*	12*	13*
Rundat €	x	-	-	-	x	x	x	x	x	x	-	-	-	-
A utan övre tvärstapel	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Antal bokstäver i Adelheid	10	8	8	8	7	7	7	7	7	?	-	-	-	-
Tvårbalkar i kyrkan	x	-	-	-	x	x	x	x	x	-	-	-	-	-
Punktkors, antal punkter	4	-	-	-	3	3	3	3	3	-	-	-	-	-

Tabell 1. Jämförelse av stilelement mellan det nya myntet och överstamparna nr 1–13 i Kluges studie.
* anger AMEN-stamparna enligt Fig. 1 D.

Det "nya" myntet

Det aktuella myntet har ett antal stilelement som gör att det bör klassificeras inom emissionsgrupp C. Samtidigt utmärker det sig genom flera detaljer som inte återfinns på någon av stamparna avbildade i Kluges studie. Tittar man på myntets omskrifter där man kan läsa: **•DIGRAREXAMI•/ATEAHLHEAT**, så finner man följande unika avvikelser från de avbildade stamparna i Kluges material:

Överstamp:

- Stavningen **ATEAHLHEAT** med tio bokstäver mot normalt åtta eller färre
- A utan överliggande tvärstapel

Understamp:

- Rundad form av G i **•DIGRA...**
- AMEN stavad **AMI•**
- A utan överliggande tvärstapel

Dessutom finns det särdrag som delas med några få andra stampar inom Typ II i sin helhet:

- Korssymbol saknas före REX i **•DIGRAREX...** (1 stamp i emissionsgrupp A)
- O-T-T-O i korsvinklarna vridet 90° (1 stamp i emissionsgrupp B, exkluderat de två stamparna med retrograda inskriptioner i emissionsgrupp D)
- Understamp med heldragen ring i stället för pärlring (3 stampar i emissionsgrupp C, samtliga i kedjan som innehåller AMEN-stamparna)

Stilelement med utgångspunkt från det nya myntet	Nya myntet	a	b*	c*	d*	e*
Rundat €	x	-	x	x	x	x
Rundat G	x	-	-	-	-	-
Inget kors före REX	x	-	-	-	-	-
Stavning REX AMEN	AMI	AMEN	-	-	-	-
Heldragen ring/Pärlring, H/P	H	P	H	H	H	H
Vridning OTTO (°)	90	0	0	0	90	0

Tabell 2. Jämförelse av stilelement mellan det nya myntet och understamparna litt. a-e i Kluges studie. * anger understampar som återfinns i kombination med AMEN-stamparna enligt Fig. 1 D.

En sammanställd jämförelse mellan det nya myntet och Kluges emissionsgrupp C återfinns i tabellerna 1 och 2.

Tyvärr är det svårt att finna ett mönster mellan det nya myntet och de som ingår i Kluges studie. Överstamparna visar en bild där de avviker stilelementsmissigt från AMEN-typen medan understamparna delvis sammanfaller med typen.

Viktanalys

Rundberg redovisar medelvikterna för de olika emissionerna, förutom D där underlaget endast består av fyra vägda mynt, och lägger därmed fram hypotesen om mer än en präglingsort.

Emissionsgrupp A: 1,38 g (69 mynt)
Emissionsgrupp B: 1,41 g (44 mynt)
Emissionsgrupp C: 1,19 g (65 mynt)
Emissionsgrupp D: —

Det man ser är att emissionsgrupp C avviker med sin låga medelvikt, vilket Rundberg använt som hypotes för att emissionen skall ha tillverkats vid en annan myntort än Goslar till vilken han för emissionsgrupperna A och B.

Samtidigt bedöms ju emissionsgrupp C av Kluge att vara en övergångstyp till Hatz Typ III var. 5–9, vilka har en medelvikt på cirka 1,43 g, och som av Rundberg förs till Goslar. Här finns uppenbart en lucka i resonemanget.

Det nya myntet har den näst högsta vikten inom emission C med sina 1,54 g. I Kluges redovisning av viktterna har endast fyra av de 122 redovisade mynten en vikt över 1,50 g (1,51 g, 1,51 g, 1,53 g, 1,60 g) och fem mynt finns i intervallet 1,41–1,50 g. Av dessa, de nio tyngsta mynten, återfinns sex kopplade till de udda AMEN-stamparna. Fig. 1 D.

För övrigt är viktspridningen mellan mynten inom emissionsgrupperna så stor att det inte går att särskilja några mönster. Så även hög vikt inom emissionsgruppen kan läggas till egenheterna för det nya myntet.

Efterpräglingar

Kluge tar också upp en grupp efterpräglingar (*Nachprägungen*) utöver emissionsgrupp A–D. Gruppen med efterpräglingar är mycket liten och Kluge påpekar att här måste ske ytterligare forskning för att få bättre kunskap kring dessa. De två mynt som

avbildas i hans artikel avviker från det nya myntet, så i ett första skede finns det inget som tyder på en koppling till denna grupp.

Avslutning

Oavsett om myntet från mässan i Riga är av en ny variant av OAP eller inte, så är det ett bra exempel på där samlandet bidrar till historisk kunskap samtidigt som det kan ge ett mervärde till numismatiken. Den trots allt lilla kännedomen jag hade att stavningen O-T-T-O var ovanlig var det avgörande skälet till att jag köpte myntet på mässan.

Flera artiklar som legat dolda och olästa i den litteratur som finns i mitt numismatiska bibliotek har nu öppnats upp genom nyfikenheten att få veta mer om en myntgrupp och dess historia som jag inte studerat tidigare. Samtidigt är det mycket som pekar på att det är en ny, tidigare okänd, variant av OAP Typ II som härmed kommer till allmän vetenskap och därmed blir det ett fynd i dubbel bemärkelse!

Förhoppningsvis sprids kännedomen om myntet genom denna artikel så att jag kan få ett svar på variantens vara eller icke vara. Det blir spännande att få följa fortsättning som jag hoppas följer ...

FOTO OCH TECKNINGAR: FÖRFATTAREN. MYNTET ÄR AVBILDAT I CIRKA 1,5 GGR NATURLIG STORLEK.

Referenser

- Dannenbergh, H. 1876–1905. *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*. I–IV. Berlin.
- Hatz, V. 1961. Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige, Versuch einer Systematisierung auf Grund des Schwedischen Fundmaterials. i L. O. Lagerqvist & N. L. Rasmuson (Red.), *Commentationes de Nummis Saeculorum IX–XI in Suecia Repertis*, Pars Prima (Vol. Comm I, ss. 105–144). Stockholm.
- 1991. Die Otto-Adelheid-Pfennige in den schwedischen Funden der Wikingerzeit. i G. Hatz, V. Hatz, U. Zwicker, N. Gale, & Z. Gale, *Otto-Adelheid-Pfennige, Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahrhunderts* (Vol. Comm. NS 7, ss. 25–57). Stockholm: The Royal Swedish Academy of Letters History and Antiquities.
- Kluge, B. 1990. Überlegungen zu den Otto-Adelheid-Pfennigen, Stempelkritische Untersuchungen

der Typen Hatz II (Dbg. 1166, 1170) und AMEN (Dbg. 1171). i K. Jonsson & B. Malmer (Red.), *Sigtuna Papers: proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1–4 June 1989*. (Vol. Comm. NS 6, ss. 159–181). Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien / Spink & Son.

Malmer, B. 1968. *Mynt och människor*. Uddevalla.

— 1989. The Sigtuna Coinage c. 995–1005. Stockholm (Comm. NS 4).

Rundberg, J. 2000. *Otto-Adelheid-Pfennige. Ett försök till revidering av en omdebatterad tysk myntgrupp från vikingatiden*. Arkeologiska institutionen. Stockholm: Stockholms Universitet.

Myntets dag på KMK

Söndag 25 oktober kl. 11–17 hålls *Myntets dag* på Kungl. Myntkabinetet. Fri entré!

FÖREDRAG

Svein Gullbekk, professor, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo: *Den spännande historien om hur den norska guldreserven räddades undan ockupationsmakten i Norge under andra världskriget*.

Ernst Nordin, konstnär: *Sveriges nya mynt. En presentation av den nya myntserien*.

Birgitta Sandström, tidigare chef för Zornmuseet: *Medaljgravören Tore Strindberg – en presentation*.

Björn Tarras-Wahlberg, tidigare hedersordförande i Samfundet Kungl. Myntkabinetets Vänner: *Referat från den numismatiska konferensen i Taormina 21–25/9*.

Per Widerström, arkeolog på Gotlands museum: *Den arkeologiska undersökningen av den enorma vikingatida skatten från Spillings på Gotland*.

BARN- OCH FAMILJEAKTIVITETER BOK- OCH INFORMATIONSBORD

Deltagande parter

Kungl. Myntkabinetet
Numismatiska forskningsgruppen
Riksbanken
Svenska Numismatiska Föreningen
Svenska Värdepappersföreningen
Stockholms Myntklubb
Svenska Pollettföreningen
Svensk Numismatisk Tidskrift
Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Välkomna!
Cecilia von Heijne

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gwindor.net/gnf.htm

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
31291 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

**Katrineholm Flen Vingåker
Myntklubb**
www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnsköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarföreningen Klave
Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis
Skellefteå

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
myntintresse.blogspot.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Wästerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken

Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se

John Francis Anderson – en bortglömd storsamlare

Av Roland Falkensson

Jämshög i västra Blekinge, bara några stenkast från Skånegränsen, föddes John Frans Andersson (som han hette och stavade då) under enkla förhållanden. Efter en ytterst bristfällig skolgång och några år som vaktarpojke och pappersbruksarbetare bröt John sjutton år gammal upp för att till fots ta sig till Helsingborg. Därifrån arbetade han sig över till Amerika.

År 1869 var han anställd vid ett stort brobygge i Omaha i Nebraska vid Missourifloden. Snart hade han avancerat till förman och 1884 startade han tillsammans med en kompanjon brobyggnadsfirman Anderson & Barr i New York, ett företag som snart skulle bli världsberömt.

Enligt uppgift lär John F. Anderson ha varit den förste i världen som vågade bygga tunnlar under vatten och under hans ledning byggdes tunnlar och broar i USA, Sydamerika, England och Australien. Således var Andersson ansvarig för tunneln under Hudsonfloden och för Hawkesburybron nära Sidney, som med sina bropelare under vattenytan då saknade motsvarighet i världen. Även hamnanläggningen vid Pearl Harbor är ett verk av samme man.

Det mesta gick Anderson väl i händerna och han satsade också på gruvdrift vid Santiago de Cuba där han tjänade ihop en större förmögenhet. År 1903 lånade han ut 5 000 dollar till Ford Motor Co. i Detroit, vilket ganska snart förräntades till 15 miljoner dollar. Under åren 1915–1922 var han USA:s vice generalkonsul i Köpenhamn och bodde då tidvis även i Djursholm och Båstad.

John Francis Anderson 1848–1927.

OKÄND FOTOGRAF.

År 1922 återvände Anderson slutligen till Amerika där han bosatte sig i San Diego.

Sin svenska hembygd glömde han aldrig och han blev känd för sina donationer och gåvor. Vid ett besök 1892 donerade han exempelvis 10 000 kronor till en fond vars ränta varje jul skulle delas ut till Jämshögs fattiga. I Båstad byggde han 1906 "Buena Vista", en nästan slottsliknande byggnad på omkring femtio rum. Huset finns kvar än i dag men ägs nu av en bostadsrättsförening som byggt om det till hyreshus.

Samlingarna

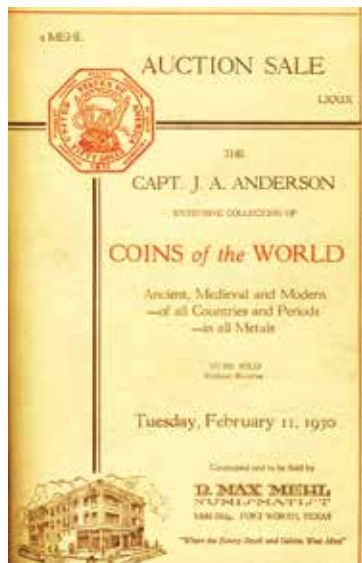
Anderson var en sällsynt ivrig samlare av allt från skalbaggar till stenåldersredskap. Det mesta av detta avyttrade han redan under sin livstid. Sin samling av indianska dansmasker skänkte han till Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm och han gav sin snäcksamling till Naturhistoriska

Museet i Balboa. Det mesta – som konst, keramik, gamla vapen, sällsynta klockor med mera – såldes på auktioner i det egna hemmet i San Diego. Kanske för att den låg honom varmast om hjärtat behöll han dock sin myntsamling livet ut.

I numismatiska kretsar har J.F. Anderson länge varit bortglömd. Möjligen beror det på att det är tveksamt om han någonsin själv närvarade vid en svensk myntauktion.

En ledtråd får man dock i vissa av Bukowskis auktionskataloger från slutet av 1800-talet. Samlare som deltog där kunde mot en extra avgift få köparnas namn inskrivna vid respektive auktionsnummer i sina kataloger. Då användes ofta pseudonymen *Americanus* för storsamlare som inte själva kunde närvara och därför lämnat skriftliga bud. Hänsyftningen till "Amerika" berodde förmodligen på att köpare därifrån redan då ansågs vara särdeles penningstarka. Till förtret för proveniensforskare gällde dock inte pseudonymen enbart för amerikaner eller ens för bara en köpare per auktion; det kunde mycket väl gälla för 3–4 samlare.

Bukowskis sekreterare skrev dock in i varje katalog vilka köpare som fick dela på pseudonymen för varje auktion. Sålunda har H. Vogel, L.-E. Bruun och G. Cavalli alla kallats *Americanus* på Bukowskis auktioner. På denna lista kan man även hitta J.F. Anderson, "han som byggde Brooklynbron". Exakt vilka mynt Anderson köpte på Bukowskis vet man inte, men det är ju i sig imponerande att han jämställdes med ovanstående namnkunniga herrar.

Framsida av Max Mehls auktionskatalog från 1930. Notera att Andersons initialer är felskrivna.

SKANNAD AV FÖRFATTAREN.

Den 11/2 1930, tre år efter Andersons död, såldes hans myntsamling av Max Mehl Numismatist i USA. Katalogen visar med all önskvärd tydlighet vilken kaliber Anderson höll som myntsamlare. Samlingen innehöll nästan 26 000 numismatiska objekt, varav 900 guldmynt, från hela världen och det är ett livsverk som mängdmässigt är fullt jämförbart med både Bruun och Svensson. Även om samlingen på auktionen fördelats på enbart 1 711 poster får man också ge auktionsarrangören ett erkännande om ett gott jobb när han lyckats sammanställa och sälja allt vid ett enda tillfälle.

De mest representerade länderna var Tyskland med sina förbundsstater (4 400 mynt) och England (3 200 mynt). Den svenska delen av samlingen inklusive besittningar bestod av 62 guldmynt, 487 silvermynt, 10 plåtar och omkring 900 övriga kopparmynt och enligt Max Mehl var det den största svenska samling som dittills offererats i USA.

Till stor del var det naturligtvis som det brukar enklare mynt, som till exempel en årtalssamling av Oscar II:s mynt. Men där fanns också

en del riktiga numismatiska pärlor. Mest anmärkningsvärd är Johan III:s portugalös utan år, men även 3-dalern utan år från samma regent och Gustav I:s 16 öre Åbo-klipping 1556 hör till de klassiska rariteterna. Där fanns också en Sigismund-daler, en 20 mark 1606, en 6 mark 1609 samt ett antal besittningsdukater. Som kuriosas kan nämnas en kopia av en sturemarker 1512, som auktionsarrangören trots vissa dubier fann anledning att sälja.

Max Mehl inledde katalogen med följande ord: *Anderson's numismatic collection which I have the privilege of offering herewith, is one of the most extensive as to varieties that has ever passed through my hands. There are coins of practically every period, age and country of the entire world, from the time money was invented about 500 B.C. down to the present day. It is probably the most important numismatic sale to be hold this season.*

Ett bra betyg till en samling som blivit nästan helt bortglömd.

Tack till Jan-Olof Björk och till Per-Göran Carlsson för lån av auktionskatalogerna nämnda nedan.

Källor

Salje, S.E.: *Med de våra genom sekler*. 1963.

Bukowskis auktionskatalog 119. 1899.

Max Mehls auktionskatalog 79. 1930.

AUKTIONER & MÄSSOR

26/9-2/10	Künker, Osnabrück, mynt och medaljer
11/10	Myntdag i Lödöse
25/10	Myntets dag, KMK, Stockholm
1/11	Copenhagen Coin Fair, Frederiksberg
14/11	Myntkompaniet, Stockholm, myntauktion
14/11	Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper, Stockholm
6-9/1-15	Stack's Bowers Galleries, svenska mynt

Nästa samlarmarknad

verkar inte ens bli utgångna betalkort, skriver Bosse Gunnarsson smått oroad till SNT:s redaktion. För se här ett danskt förslag om att handeln ska slippa kontantvånget i fortsättningen:

Danska butiker närmare kontantlöst?

Danska regeringen föreslår att handlare ska slippa ta emot mynt och sedlar, berättade Dagens Handel den 8 maj i år. Om förslaget röstas fram i Folketinget har Danmark tagit ett steg närmare det kontantlösa samhället.

Syftet med det nya lagförslaget är att minska kostnaderna och öka produktiviteten hos de danska företagen. Förhoppningen är att affärsverksamheter som bensinstationer och restauranger redan från och med nästa år inte ska vara lagligt förpliktigade att acceptera kontant betalning. Det är dock oklart när Folketinget ska rösta om förslaget.

Nästan en tredjedel av befolkningen i Danmark använder Danske Banks app MobilePay för att bekräfta betalningar via mobilen.

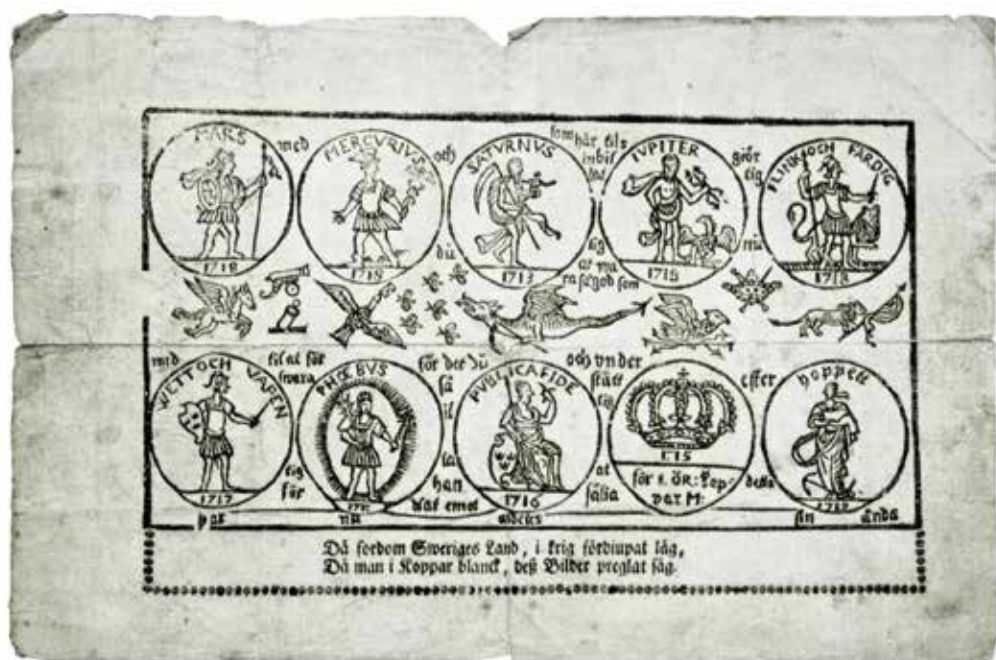
Men även Sverige har kommit långt på vägen mot ett kontantlöst samhälle, replikerar Aftonbladet den 26 juni 2015. I den svenska detaljhandeln betalas i dag åtta av tio köp med kort och kurvan pekar fortsatt uppåt.

— Visserligen kommer vi att ha ett byte av sedlar och mynt de närmaste två åren. Då kommer vi att ha mer kontanter i omlopp, men sen tror jag trenden fortsätter mot mer digitala betalningar, säger Bengt Nilervall, betalningsansvarig vid Svensk Handel.

Så än finns det hopp om gamla betalkort för moderna samlare även i framtiden, åtminstone i Sverige.

Red.

1. Flygblad troligen tillkommet efter 1724. Alla mynt är återgivna spegelvänt. Nedan ses den omgivande texten utskrivnen. Okänt ursprung. Tillhör Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Köpenhamn. UR NATHORST-BÖÖS 1956.

Mynttecknen som blev en visa

MYNTTECKEN är den officiella benämningen på den nödmynthsserie i koppar, som utgavs i Sverige under Karl XII i valören 1 daler silvermynt med årtalen 1715, 1716, 1717 och 1718. Mynttecknen skulle motsvara det betydligt tyngre plåtmyntet av koppar som hade samma valör och vägde cirka 756 gram.

Tio olika mynttecken utgavs – *Hoppet* som utkom först 1719 var det sista – ytterligare några hade projekterats men gavs inte ut. Kungens död 1718 kom emellan och hans syster Ulrika Eleonora efterträdde som regent. Nödmynt började insamlas och ompräglas vid myntverket i Stockholm till värdet 1 öre kopparmynt, alltså en rejäl nedskrivning från 1 daler sm.

Människor som sparats men blivit ruinerade kunde givetvis inte glömmas. Mynttecknen blev länge en visa i dubbel bemärkelse. Ännu många år efter att nödmynnten upphört att gälla skrevs smädesvisor och skaldades satiriska dikter, alla anspelade på Karl

MARS med MERCVRIVS och du SATVRNVS som här tils inbillat mig at wara så god som IVPITER gör dig nu FLINCK OCH FÄRDIG med WETT OCH WAPEN til at förswara dig för PHÆBVS för det du så illa handlat emot PVBLICA FIDE och understått mig at sälia Kronan för 1 ör:koppar M: efter detta Hoppett har nu aldeles sin ända.

Då ferdom Sweriges land,
i krig fördiupat låg,
Då man i koppar blanck,
dess Bilder preglat såg.

XII:s mynttecken och den förda ekonomiska politiken. Nödmynthens tillkomst skyldes orätt på finansministern, baron von Görtz (1668–1719), som fick plikta med livet. Möjligen var det så att mynten redan i sin samtid benämndes "Görtzens gudar". Publica Fide kallades spefullt "Görtzens kokerska". Phoebus blev i folk-

mun "Fäbusen" och fick symbolisera nödmynthstidens olycksår.

En av de första nidverserna trycktes på ett flygblad (*fig. 1*) som – enligt Nathorst-Böös 1956, som där återgivit flera nidverser och kan rekommenderas till intresserade – troligen är tillkommet efter 1724, då även de icke ompräglade mynttecknen skulle gälla för 1 öre km i enlighet med kung Fredrik I:s förordning den 18 februari 1724. *Se omslagsbilden i detta nummer.*

Själva ramsorna, dikterna, är i alla varianter en lek med ord uppbyggd kring de tio myntnamn som förekommer på de lika många mynten. De utgör som sagt en känga till de förhatliga nödmynnten, vars äsatta värde betydligt översteg metallvärdet.

Men nödmynnten är enligt min mening riktigt tilltalande. Med sina anorlunda men inbördes nästan konsekventa motiv skiljer de sig fullständigt från den vanliga myntutgivning. De har ofta på olika sätt använts i

dekorativt syfte och är kanske till och med de mest populära som myntdekoration på föremål av skilda slag.

Versraderna finns i ett flertal varianter. Den här var publicerad i en troilig Stockholmstidning år 1770:

"Öfwer Mynttecknen. Mars och Mercurius, och du Saturnus, som hållit dig så god som Jupiter, gör dig Flink och Färdig med Wett och Wapen, til at försvara dig mot Phebus, för det du illa handlat med Publica Fides, och understådt dig, at sälja Kronan för en Daler Silf:mt. Hoppet har nu aldeles en ända."

Bokförläggaren P. G. Berg gav åren 1846–1847 ut sitt Anekdot-Lexikon. Under bokstaven M återfinns rubriken Mynttecken. Efter en kort historik följer en versvariant med det kända nödmyntstemat. Här är ett annat exempel men på en snusdosa av koppar från 1800-talets mitt som tillverkats i Örebro. Förutom alla tio nödmynten ses följande inskrift:

"Mars med Mercurius samt Saturnus som inbillat sig vara lika god som Jupiter gör dig Flink och Färdig med Wett och Wapen att strida mot den store hjälten Phoebus efter de så illa handterat Publica Fide och understått sig att sälja Kronan för 1 daler sm varmed Hoppet tog en ända genom C XII RS död." Versen avslutas med: "Då Svealand i krig och örlig djupast låg, man då på kopparmynt, slikt billder präglat såg. 1718."

Skalden och numismatikern Carl Snoilsky (1841–1903) var SNF:s ordförande från 1891 till sin död. I sin välkända dikt "På Värnamo marknad" (i diktsviten Svenska bilder, 1883) om det svikna fästeparet Per och Kersti visar han hur allmänheten drabbades:

*"... De kallas nödmynt, säger folk,
Och det är visst och sant
Det kostat nöd att skrapa hop
Den styfvern slant för slant ..."
"... Att kopparbiten, som i går
För daler gått och gällt,
Numera gällde ingenting --
Och så var det beställt ..."*

Ännu nästan tvåhundra år efter nödmyntens tillkomst, 1914, kan vi se att mynttecknen jämte ramsan användes som dekoration, denna gång

2. Tavla med nödmyntsvers skänkt till SNF av Arvid Brandt 1992 med följande av honom nedskrivna rader på baksidan:

"I numismatisk litt. har jag hämtat text till denna plansch, formgivning är min egen idé. Arvid Brandt f.d. konditor och reklamtecknare. Medl. i Svenska Numismat. Föreningen från o. m. 1952 överlämnar som gåva till Föreningen denna lilla teckning (om intresse finns.). Söderhamn 16 jan. 1992. AB Pensionär."

på var sida om en papperskniv av koppar. Så här lyder den varianten:

"Mars med Mercurius tillika med Jupiter och Saturnus gjorde sig Flink och Färdig med Wett och Wapen att försvara sig mot den store hjälten Phoebus som så illa hade hanterat Publica Fide och såldt Kronan för en Daler silfvermynt när Hoppet var ute."

Fortfarande fascinerar mynttecknen. Kanske inte längre så mycket av indignation över den förda ekonomiska politiken som över de speciella motiven på mynten och de finurligt formulerade nidverserna.

Men bland de allra sista hör nog de nödmyntsraderna som Arvid Brandt (1916–2011) från Söderhamn i Hälsingland återgav som handgjord teckning 1992. Han blev medlem i SNF år 1952 och 1992 erhöll han föreningens guldnål för 40-årigt medlemskap. Han kunde med råde också ha fått en nål för 50-årigt medlemskap. Men någon sådan finns nu inte.

I Söderhamns Tidning 8 juni 1957 publicerades en intervju med Brandt, där han berättade om sin samling men också om numismatik i allmänhet. Här finns ett litet stycke om Karl XII:s nödmynt men inte något om att han samlar dem. Ätminstone inte då.

Konstnärliga talanger ägde han förvisso. År 1992, när han erhöll guldnålen, skänkte han teckningen (fig. 2)

till Svenska Numismatiska Föreningen och den hänger fortfarande i sin inramning på väggen i SNF:s kansli.

Men varför "mynttecken"? Benämningen användes såväl i de kungliga förordningarna som liktydigt med "polletter" i Erik Thunius arbete om runda kopparmynt 1731, där det heter: *Swenska Myntetecken eller poletter slagne 1634*. Jämför med engelskans *token*, nödmynt, som motsvarar vårt ord "pollett".

SKANNING: FÖRFATTAREN.

Monica Golabiewski Lannby

Litteratur (och fler verser)

Golabiewski Lannby, M.: *Pengar i folkmun och mynt i seder, bruk och poesi*. 2000.

Hemmingsson, B.: *Polletter i Sverige före 1660*. SNT 1997:7 s. 160–167.

Lindgren, T.: *Projekterade men aldrig utgivna svenska mynttecken*. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1940 s. 61–72.

Nathorst-Böös, E.: *Görtzens kokerska. Anteckningar om mynttecknens eftermäle*. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1956, s. 22–39.

— *Görtzens gudar glömdes icke*. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1957–1958 s. 161–171.

— *Nödmynt i dekorativ användning. Myntkontakt/SNT* 1982:1 s. 12–13.

— *En snusdosa med nödmynt*. SNT 1984:1 s. 15.

Sundquist, T.: *Magnus Edenströms gåva 1741 till Lofta församling*. SNT 1979:9–10 s. 190–194.

Göran Nilzén: Kungliga Patriotiska Sällskapet under fyra sekel. Västerås 2014. 235 s., ill., inbunden. ISBN 978-91-637-0799-5. Pris 265 kr inkl. moms vid beställning från utgivaren.

DET HAR HÄNT GANSKA MYCKET sedan Staffan Högbergs grundliga arbete *Kungl. Patriotiska Sällskapets historia med särskild hänsyn till den gustavianska tidens agrara reformsträvanden* utkom 1961. Det är nog inte många av SNT:s läsare som känner till detta arbete, om de inte är särskilt intresserade av medaljer.

I sitt förord till den nyutkomna boken påpekar ordföranden Johan Nordenfalk och vice ordföranden Erik Norberg att Sällskapet – som under 1700-talet och fram till 1812 utgjorde en länk mellan Kungl. Vetenskapsakademien och Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien – fått en utvidgad verksamhet och att man tyckte att det var dags att ge ut en ny historik.

Arbetet anförtroddes historikern och arkivmannen docent Göran Nilzén, som skilt sig med heder från uppdraget. Skildringen är utmärkt och man får en riktigt god historik, inräknat vad som inspirerade Sällskapets grundande under Frihetstiden och vad som ändrats i dess uppgifter, i synnerhet under de två sista århundradena. Dess huvuduppgifter är medaljutdelning – hedersbelöningar – och utdelning av anslag till ”vetenskap och ny kunskap”.

För SNT:s läsekrets finns några särskilt intressanta kapitel. I ett av dem får man veta skillnaden mellan detta sällskap och Kungliga Sällskapet Pro Patria – en förväxling är inte ovanlig. De viktigaste personerna i sällskapets historia får kortbiografier. Särskilt intressanta är kapitlen om hedersbelöningar och medaljer, dels de som utgör belöningar, dels vad som här kallas ”inominstitutionella medaljer”. Dessa senare är över personer som

varit av särskild betydelse för sällskapet under dess historia och är inalles sju: Carl Fredrik Scheffer, Christoffer Faxell, Niclas Sahlgren, Johan Hisinger, Nils Dalberg, Lars Christian Tingstadius och Gösta Berg; mellan präglandet av de två sistnämnda ligger hela 175 år. Om de sex första kan man även läsa i Hyckert, om den sistnämnda en notis av mig i Myntkontakt/SNT 1984 s. 170. Gösta Berg-medaljen delas också ut som belöning av Sällskapet ”att förvaras”, för insatser inom folklivsforskning, kulturminnesvård eller nordeuropeisk arkeologi.

Burna medaljbelöningar

Övriga, burna medaljbelöningar har en lång historia alltsedan 1772, då Gustaf Liungberger graverade den första för ”idoga näringsidkare”. Välkänd och ännu utdelad är ”Emmery-medaljen”, en donation av Sveriges konsul i Dunkerque, Frédéric François Joseph Emmery (1781) och även den graverad av Liungberger. I våra dagar utdelas den som en belöning för långvarig uppskattad tjänst till sjöss. Flertalet medaljer har H. M. Konungens porträtt på åtsidan, de flesta utdelade efter ansökan från bolog, mindre företag, kommuner och landsting etc. Det rör sig om följande

belöningar: (De bärs i band i gult och grönt, där den förra färgen symboliserar sädesåker och den gröna vall. Sällskapet introducerade växtföljdsordning, i stället för att låta jorden ligga i träda.)

För betydande gärning. Främst som belöning för långvarigt berömvärd genomförande av kommunala och andra insatser. Förslag om belöning inges av förvaltningar (kommunala, kyrkliga, statliga) eller enskild sammanslutning. Bärs i band om halsen i första storleken (motsvarar 12:e storleken för H. M. Konungens medaljer eller regeringens) för herrar eller rosett på vänstra sidan invid axeln för damer eller i band eller rosett i 2:a (= 8:e) storleken på vänstra sidan av bröstet.

Uppskattad arbetsinsats (tidigare *långvarig trogen tjänst*). Ansökan om en sådan medalj inges av företag, enskild person eller myndighet. För att komma i fråga skall det röra sig om 20 respektive 25 års tjänst. Guldmedaljerna delas ut och bärs med band som föregående i 1:a eller 2:a storlekarna.

Emmery-medaljen med sina nautiska emblem och som berörts ovan delas ut efter en tjänstetid om minst 15 år i befälsställning inom samma företag. Finns endast i 1:a storleken och bärs som föregående.

För gänerik gärning inom svenskt näringsliv. Delas ut på förslag av landshövdingar eller andra ledamöter av sällskapet. Instiftad 1982 och utdelad första gången 1983 vid Sällskapets årsmöte, vanligen till cirka 10 personer, i guld i 1:a storleken att bäras som de tidigare. Den belönade får också ett gröngult band att bäras till vardags av herrar i kavajens knapphål, av damer på lämpligt sätt på dräktjacka eller dylikt. Dessa medaljer bekostas av Sällskapet. Den intresserade kan läsa i boken på s. 87–91 om denna belöning.

Gösta Berg-medaljen (instiftad 1983) har nämnts ovan. Den har utdelats sedan 1984.

Kulturarvsmedaljen instiftades 2012 och den förste som erhöll denna var Carl Gustaf von Ehrenheim för bevarandet och säkrandet av Grönsöo slott och dess miljö. Den är av guld i 1:a storleken och bärs som de övriga här beskrivna.

Till medaljer för särskild verksamhet hör *För förtjänster om trädgårdsodling*, som länge uppmuntrats av Sällskapet; den tillkom när en svensk förening med detta ändamål upphörde 1905 och lämnade medel till Sällskapet för att belöna dylika insatser. *Medaljen för förtjänster om biodling* tilldelas biodlare som nått särskilt goda resultat eller forskare inom området. *Medaljen för odlingsflit* utdelades flitigt (!) under 1800- och början av 1900-talen, särskilt i Norrland, men har senare närmast upphört. Ett undantag är en medalj för odlingsflit i Skaraborgs län; medel donerades 1802 av överste Pehr Alexander Rudbeck. Förslag lämnas av länets hushållningssällskap. Den utdelades senast 1993.

Svenskt hantverk uppmärksammas av Sällskapet med två medaljer, *Förtjänster om hantverksyrkenas förkovring* och *För utmärkt yrkesskicklighet/ uppskattad yrkesverksamhet*. Den förstnämnda ges till någon som utfört ett långvarigt gagnande arbete inom organisation eller förening, vars uppgift är att stödja hantverk. Den andra till skickliga hantverkare, till exempel guld- och silversmeder, bokbindare, möbelsnickare.

Silverkors har en lång historia inom Sällskapet. Ursprungligen gavs sådana till kvinnor, medaljer till män. Under senare tid har korset varit en belöning för berömvärd fostrargärning. Det har nu ersatts med ett guld-embelm kombinerat med hänge, avsett för såväl män som kvinnor.

Ganska nyligen instiftade Sällskapet medaljen eller rättare belönings-tecknet *För betydande fostrargärning*. Se foto här intill. Det tilldelades till exempel 2011 Anders Carlberg och Börje Ehrstrand vid en ceremoni i Tessinska palatset – se bild på s. 96

Nyligen instiftade *För betydande fostrargärning*, Sällskapets senaste belöning.
FOTO: JONAS EKSTRÖMER.
Exemplaret tillhör Sällskapet.

i boken, där de medaljerade omges av landshövding Per Unckel och ordföranden Johan Nordenfalk. Senast i år (i april) belönades den nyligen avlidne Magnus Härenstam med detta tecken.

Här skall vi utöka recensionen med några uppgifter om *För betydande fostrargärning*. Tecknet (vad än Nilzén och Sällskapet säger är det inte en medalj) visar Sällskapets emblem med anden/ängeln som blåser liv i glöden; ovanför Nordstjärnan och den kungliga kronan*. Band i Sällskapets färger. Tecknet har en bredd om 28 mm och höjden är 40 mm (kronan inräknad). Bärs på vänster sida av bröstet. Tillverkare är AB Sporröng.

Lars O. Lagerqvist

* För dessa uppgifter och andra kompletteringar tackar recensenten ständiga sekreteraren i Kungliga Patriotiska Sällskapet Marianne Reuterskiöld.

Utmärkelse-tecken åtförtjente tjenstehjon

"Sällskapet för dygdigt och troget tjenstefolks belönande" inrättades 1828 i syfte att ekonomiskt understödja utarbetat tjänstefolk i Stockholm. Som "tjenstehjon" skulle man ha "berömligen tjenat ett och samma husbondefolk under loppet af femton år".

Sedan vid "Sällskapets för dygdigt och troget tjenstefolks belönande" allmänna sammankomst sistlidne är blifvit anmäldt, att en af sällskapets medlemmar, som önskade förblifva okänd, förklarar sig ämna förära sällskapet 200 stycken utmärkelse-tecken af silfver, med inskrift och vidhängande blåa och gula sidenband, att till förtjente tjenstehjon i hufvudstaden utdelas, för att bäras af karlar å venstra rockslaget och af qvinnor midt på bröstet samt sällskapet, som enhälligt antagit det gjorda tillbudet, beslutit att ifrågavarande utmärkelse-tecken endast borde utdelas till sådana tjenstehjon, som hos samma husbondefolk eller hos samma slägt tjenat minst 20 år, hvarefter Hans Esc. Herr Grefve C. A. Löwenhjelms, å direktionens för nämnde sällskap vägnar, uti skrifvelse till chefen för K. Civil-departementet af den 15. sistl. Maj, jemte framställning härom begärt bemålde Departements-Chefs embetsåtgärd, i syfte att sällskapet, som då fått emottaga omförmälda utmärkelse-tecken, deraf ett mindre antal förgyllda, afsedda för äldre och mera förtjente tjenstehjon, måtte erhålla K. M:ts nådiga tillstånd till utdelandet af merberörda utmärkelse-tecken, med rättighet för vederbörande att desamma på förenämnda sätt å bröstet bära; så har K. M:t, under den 23 i samma månad behagat i nåder tillåta "Sällskapet för dygdigt och troget tjenstefolks belönande" att till förtjente tjenstehjon i hufvudstaden utdela ifrågavarande utmärkelse-tecken för att i högblått band med gula kanter å bröstet bäras.

Ur Wedbergs klippsamling 1857 s. 94

MYNTKONSERVERING

– ett sublimt, gränsöverskridande konsthantverk (1)

Av Per-Göran Carlsson

V i har alla sett det i en eller annan form, behovet av att det utförs eller förundrat oss över resultatet av myntkonservering och vad som kan inrymmas under begreppet konservering av numismatiska föremål. När vi njuter av vackra utställningar anar vi inte alltid hur ett objekt ursprungligen såg ut när det hittades eller tillfördes samlingarna. Museernas utställningsmässiga, pedagogiska och estetiska uppgifter är odiskutabla. Men det medför också konsekvenser att ta in, förvara, vårda och bevara fynd och gåvor samt tillgängliggöra och möjliggöra vetenskapliga studier av materialet.

Ett ytterligare perspektiv är hur samlares betraktelse av numismatiska föremål återspeglas i filosofin kring varför, hur och med vilka resultat man "konserverar". Detta blir särskilt intressant om mynt konserverats efter forna dagars synsätt och metoder eller efter dagens riktlinjer, utrustning och beprövade erfarenheter. Vidare är ju centralt vem uppdragsgivaren är eller har varit.

Att diskussionens vågor kan gå höga i samlarkretsar kring tidigare synsätt och konserveringsmetoder är ofrånkomligt. Lika intressant är därför att orientera sig om hur konserveringsarbete i dag kan gå till och vilka bevakelsegrunder som styr.

Konserveringens ramverk

I Sverige finns i dag ett flertal företag som erbjuder konservering av föremål. De levererar tjänster till olika uppdragsgivare, främst landets museer, statliga verk och institutioner, kommuner, kyrkor, universitet men

även auktionsföretag, antikhandeln samt privatpersoner. Det är företrädesvis löpande arbete som utförs, men alltmer blir det projektarbeten med punktinsatser vid större restaureringar eller arkeologiska fynd. Många experter har konservatorsutbildning med varierande och komplementära inriktningar och är medlemmar i Nordiska Konservatorsförbundet (NKF-S) samt ICOM (*International Council of Museums*).

Som kan förstås av det breda kundregistret omfattar uppdragen inte enbart numismatiska föremål utan allt som har med metall att göra, organiska material, textilier, keramik, glas och sten, utställningsarbeten och kopietillverkning, arkeologisk konservering, samt utbildnings- och kursverksamhet. I sin profilering uppger företagen att man utför konservering, skadeinventering, förebyggande konservering samt upprättar vård- och underhållsplaner. Detta kan innebära:

Konservering: bevarande, vårdande och rengörande åtgärder för att förhindra att föremålen bryts ner och förstörs.

Restaurering: strävan att återställa föremålets material och utseende till dess ursprungliga skick.

Renovering: återställande av föremålet till sitt ursprungliga skick, både utseende- och funktionsmässigt.

Förebyggande konservering: preventiva insatser i magasin, utställning, under transport eller arkeologisk fälthantering för att förhindra eller fördröja nedbrytning. Det kan röra sig om kontroll av temperatur och luftfuktighet, val av lämpliga för-

”Att diskussionens vågor kan gå höga i samlarkretsar kring tidigare synsätt och konserveringsmetoder är ofrånkomligt.”

varings- eller montermaterial samt tillverkning av specialanpassade stöd och förpackningar.

Konservatorn är en slags spindel i nätet, arbetet är onekligen gränsöverskridande i många bemärkelser och innebär också tät dialog med olika intressent- och kompetensgrupper.

Ett branschföretag redovisar en intressentmodell med möjlig interaktion mellan arkeologer, historiker, numismatiker, konstvetare, hantverkare, fotografer och naturvetare i förhållande till konserveringsmetoder, dokumentation, metodutveckling, nedbrytningsmekanismer, analysmetoder och användning.

Flera företag kan uppvisa en intressant provkarta av föremål som dokumenterats i sitt inkommande skick, varefter man analyserat fram lämpliga åtgärder, metoder och tekniker för detta, samt målsatt resultatet. Fina bilder finns på vad man åstadkommit med olika slags mynt och svårighetsgrader. Sådana exempel visar att de besitter en vederhäftig kompetens, som kanske skulle kunna tillvaratas mer av nya kundgrupper. Flaskhalshen är uppdragsflödena i förhållande till medarbetarnas tillgänglighet. En intressant utmaning är hur tillväxten

inom detta intressanta yrkesområde ser ut och hur man hinner hålla sig à jour med de senaste rönen och idka erfarenhetsutbyten med internationella kollegor.

Svenska konserveringens vagga

Antingen domineras resultatet av konserveringen utifrån museala och forskningsmässiga perspektiv eller så har samlarens perspektiv och synsätt beträffande patina kommit i förgrunden. Dessa omständigheter framstår onekligen i kontrastrik dager, när man på samlarmarknaden kan observera och ha åsikter om mynt som exempelvis ingått i Sven Svenssons välkända donation alternativt utgjort museets tidigare, ibland sämre, utställningsexemplar, som utranterats när ett bättre exemplar fanns att tillgå ur den svenssonska donationen. Sådana mynt, främst silvermynten, konserverades för utställningsändamål, där i princip all patina avlägsnats för att dels tydliggöra myntmotiven, dels i akt och mening undanröja aktiva eller i preventivt syfte förebygga fäste för, korrosiva beläggningssubstanser. Det var så man resonerade då, under 1930–1980-talen, ganska krasst och jordnära.

Jag kom närmare företeelsen då jag träffade och samtalade med en av dåvarande Riksantikvarieämbetets och Statens Historiska Museers konservatorer, ansvarig för de konserveringar och överväganden man gjorde i samband med inkomna fynd och numismatiska utställningar. Den primära anledningen till mitt möte var att jag vid ett av mina besök på Historiska Museet – där Kungl. Myntkabinettet med dess permanenta utställning av den svenska myntserien var inrymt – upptäckte att en del mynt visade flagranta spår av korrosion vid de fästpunkter av nålar varpå mynten stod uppställda mot en bakgrundsskiva. Det var speciellt de ocirkulerade skilling banko-mynten som hade stora aktiva gröna – nästan blomstrande – fläckar. Det var en färggrann men oestetisk och trist syn. Det är ju Myntverkets pliktexemplar av varje utgåva vi talade om, rimligtvis bland

de första präglade och sannolikt av den mest yppersta kvalitet som kunde presteras. Eftersom svenska medborgare är kollektiva delägare av dessa samlingar förväntar man sig ju att de vårdas på bästa sätt och inte förfars.

Jag påtalade fenomenet i ganska tydliga ordalag för alltid närvarande Lars O. Lagerqvist, för vilken det också blev en nyhet han inte observerat eller tänkt på tidigare. Trots att han hänvisade till såväl personal- som resursbrist förstod han att jag brann för konserveringsfrågor och anvisade diplomatiskt den känsliga frågan till konserveringsavdelningen.

Jag blev välvilligt mottagen i konserveringsateljén. Man tyckte det var trevligt att jag uppmärksammade saksfrågan och verkligen ville diskutera "hur det gått till". Mina observationer blev bekräftade, inte endast vad gäller ärgen utan också rent allmänt om intrycket av de kliniskt, hårt och djupt rengjorda silvermynten i utställningen. Konservatorn förordade att rengöring av utställda silvermynt legitimerades av att "all slags patina är av skada för ett mynt". Patina bevisade "aktiv korrosion" var konservatorns inställning. Min invändning att rengöring innebär att ett aldrig så tunt ytskikt av myntets metall försvinner från myntet höll representanten med om! Dessutom fick jag veta att det i princip fanns en verksamhetsplan som gick ut på att ungefär vart 25:e år skulle utställningsmynten vid behov genomgå samma slags rengöring för att hålla "Stockholmsluftens svarta patina" borta. Besökarna måste kunna betrakta myntets detaljer, de kommer inte för att se "svarta brickor". En aning uppgivet konstaterade jag att med andra ord "mynten håller på att försvinna" varpå konservatorn replikerade att "Ja, om 400 år har vi inga mynt att titta på, men det är ju inte vårt bekymmer!" I all välmening får man väl tolka svaret som lakoniskt i förhållande till uppdraget och tillgängliga resurser!

En samlares överväganden

Själv har jag under decenniernas aktivt samlade utvecklat min egen inställ-

ning i ämnet. Eftersom jag inte enbart ägnat mig åt att samla numismatisk metallica utan även ägnat mig åt sedlar, förordningar och gamla tryck, inbundna äldre böcker samt sporadiska andra artefakter i varierande material, har jag kommit i kontakt med många olika omständigheter återspeglad i föremålens skick.

Är man allmänintresserad och lite all-round så är det normalt föremålet i sig, oavsett skick, som är det primära och det man ställs inför att "tycka om" samt avgöra om man vill och kan förvärva. Ofta är ett sådant föremål en länk i en kedja som bildar en växande samling med syfte och mening. Men, det kan också vara ett föremål av "stand-alone-karaktär" – en solitär som inte har samband med något annat utan bara fångat samlarens intresse. Dessa olika slags föremål av skilda material utmanar samlaren beträffande skicket, kvaliteten och katalyserar samlaren till en ständig rannsakan vad som är acceptabelt och motiv till köp.

Organiska objekt av lump, papper, textilier, läder har andra förutsättningar och upplevs mer "kortlivade" än tillsynes robusta metallföremål. Varje föremål har sin egen mer eller mindre charm som kan blika intresset hos samlaren och vara bevekelsegrund för förvärv.

Innan man beslutat att förvärva ett föremål kan man bara betrakta det i det skick det råkar befinna sig och gilla eller ogilla, ha synpunkter på hur det bevarats, vad någon eventuellt gjort för att konservera eller "bättra på" kvaliteten. Det är ju välbekant att "mätbar kvalitet" är starkt avgörande för preferenser, värdering och transaktionskostnad. Samtidigt kan ett föremåls sällsynthet, signifikans och tillgänglighet vara tunga avgörande skäl att rådbråka inför ett förvärv. Kvalitet, konservering och skick kan därmed bli underordnade faktorer för beslut.

De vanligaste situationerna är dock att man ställs inför valet att bedöma förvärv av ett, säg, mynt som det finns ett antal av tillgängliga på marknaden i varierande kvaliteter och priser. Då

ett objekt är tillräckligt vanligt och så pass ofta tillgängligt att man kan fokusera på vilken kvalitet man föredrar och söker, det är då synen på också konservering blir central, oavsett om myntet är åtgärdat eller kan vara i behov av åtgärder.

Organisk smuts – lagringar av fett och damm som gärna fastnar i detaljer och omskrifter – anses rätt att avlägsna. Förr rekommenderades tvål och vatten, kanske någon fettlösande vätska, spolning och torkning. Ammoniaklösningar, silver-quick-bad, svinto och andra mer eller mindre mekaniska gnidnings- och putsningsprocesser, vafenfett och liknande ansågs vara "dunder-kurer".

1950–1970-talens svenska myntmarknad trodde att man på så sätt kunde återställa, särskilt, silvermyntens ursprungliga präglingsglans. Detta var kommersiellt attraktivt och glansiga mynt betalades bättre än grå trista silverplattor. "Stämpelglans" blev mynthandlarnas och -samlarnas mantra.

Ekströms rariteter

I kontrast till detta synsätt spelade auktionerna över Gunnar Ekströms donerade myntsamling en oväntad men avgörande roll. Åren 1975–1987 auktionerade den då ledande mynthandlaren Bjarne Ahlström den ekströmska samlingen. Den var signifikant för sin mängd av svenska rariteter och höga kvaliteter, mynt av guld, silver, koppar och brons som varit allmänt otillgängliga under 2–3 generationer. Nu spreds till nya samlare mynt som i de flesta fall är bland de bästa som går att finna på samlarmarknaden. Sådana klenoder, ofta i orört skick, med patina och underliggande glans såsom den bevarats sedan präglingsdagen erbjöd plötsligt helt nya skönhetsideal. Samlarmarknaden ruskades om, likaså mynthandeln. Dessa ypperliga exemplar betalades med nya rekordpriser och en del av dessa prishöjningar måste tillskrivas jakten på "odiskutabel, orörd kvalitet". Plötsligt skallade ett nytt mantra, "kvalitet noll".

”Sådana klenoder, ofta i orört skick, med patina och underliggande glans såsom den bevarats sedan präglingsdagen erbjöd plötsligt helt nya skönhetsideal.”

Det visade sig att Ekströms mynt graderades mycket hårt av Ahlström jämfört med andra inlämnarens mynt köpta med kvalitetsbeteckningar från en period då standarden inte alls var lika strikt som med lanseringen av Ekströms samling. Således uppstod en "gradflation" som innebar att ett Ekström-mynt, nästan oavsett kvalitet, var notabelt bättre än ett likadant, marknadsbedömt från andra inlämnare och källor. Detta var ett skäl till att Ekström-mynten även drog upp priser och värden på andra mynt som åsatts lika kvalitetsbeteckningar men som var påtagligt sämre. På så sätt skapades en snedviden och på felaktiga jämförelsegrunder bild av tillgång och efterfrågan. Jakten på "nollor" blev dramatisk och prisutvecklingen nästan exploderade. Extrapoleringen av priserna i den tidens värderingskataloger bidrog till en spekulativ era.

Fenomenet medförde att diskussionerna kring kvalitet, patina, konservering och ideal, prissättning och värdering, samlare och handlare emellan tog fart och nyanserades. Idealens pendel slog delvis tillbaka. Marknaden delades, vissa föredrog och betalade premium för vackra patina-mynt, medan andra störde sig på att se ojämna färger i sina samlingar. Dessa samlare fortsatte föredra "blanka mynt" och eftersträvade en enhetlig sådan samling, särskilt med betoning på silvermyntens skick.

Förlorade skönhetsvärden?

Under samlarfebern på 1970-talet fanns egentligen ingen standard för konserveringsteknik, varje amatör

var sig själv närmast. Med dagens synsätt förstördes mycket stora "mervärden" under dessa decennier av frenetisk och oåterkallelig "myntblankning".

Det vi i dag konstaterar och enbart kan beklaga är vilka skönhetsvärden men också objektskador som de amatörmässiga medlen och metoderna orsakat och innebär. Med erfarenhet kan man delvis bemästra riskerna, men det som är acceptabelt för en ägare kanske inte uppskattas av nästa. Risker för att åtgärden inte blir lyckad och försämrar objektet i ett eller flera avseenden är också ständigt närvarande. Förutom det potentiella värde bortfallet kan karaktär och attraktion försämras på ett oväntat och oförutsägbart sätt.

I detta perspektiv, som jag själv upplevt och i några fall kanske också syndat kring, har jag utvecklat en insikt som i grund och botten handlar om att förvärva ett mynt i det skick det kommer i min hand, förvalta det och låta det göra nytta i samlingen, och – när det är dags – avyttra det i oförändrat skick till en ny ägare. Denne måste för sig själv motivera sina skäl samt avgöra på vilket sätt åtgärder bör genomföras.

Jag har lärt mig att uppskatta ett förvärvat objekt i det skick med de förtjänster och eventuella brister det kan ha när det kommer i min ägo. Man vet vad man har och ser men kan aldrig veta hur resultatet blir efter en rengöring, konservering, eller vad man väljer att kalla åtgärden.

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10 • Fax 08 – 611 32 95

Skarabé
Mynt & Guld AB
köper och säljer
MYNT, SEDLAR
och MEDALJER
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 - 135 088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10 - 18

VÄLKOMNA TILL SFHVs AUKTION NR 72

LÖRDAG 14 NOVEMBER kl. 11.00
Visning från kl. 10.00

Sheraton Stockholm Hotel
Tegelbacken 6, Stockholm, Mälarsalong B

Kontakta Bo Niklasson, tel. 016-13 48 84
e-post: bo.niklasson@eskilstunamagasinet.se

TILL SALU: MYNTHANDEL

Centralt belägen
Etablerad i Stockholm 1976

Varulager och inredning,
svenska och utländska mynt och sedlar
samt litteratur m.m. ingår

Tel.: 08 - 673 34 23
kl. 11⁰⁰ - 17⁰⁰ måndag - torsdag

Copenhagen Coin Fair 2015

Söndag 1 november · 10-16

Arrangeret af Dansk Numismatisk Forening

Radisson Blu Falconer Hotel
Falkoner Alle 9 · Frederiksberg
Metro Frederiksberg · Bus 8A og 9A
Entre kr. 60 DKK

cphcoinfair.dk

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppgesamlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046 – 14 43 69

e-post: siv-gunnar@swipnet.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08 – 411 08 07

Öppet: måndag – torsdag 11–13

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarcken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08 – 411 50 81
Fax. 08 – 411 52 23

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 21 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

ANTIKBODEN

Kanikgatan 3
222 29 Lund
Tel. 046 – 12 99 00
per_fjordberg@hotmail.com

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 – 13 94 84
besour@telia.com
www.besour.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08 – 732 66 86, 070 – 212 64 55
christian.hamrin@telia.com

H & J:S NUMISMATIK HB

Jimmy Häggqvist
Box 43
310 20 Knäred
jimmy@collectia.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455 – 813 73
lennart@mynt.nu
www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14 / Box 98
503 06 Borås
Tel. 033 – 41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel. / fax 046 – 14 43 69
siv-gunnar@swipnet.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455 – 155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel. 0155 – 28 63 25
corona-coin@swipnet.se
www.coronamynt.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96 / Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel. / fax 08 – 673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46 / Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08 – 662 62 61, fax 08 – 661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NILSSONS MYNTHANDEL

Box 12
896 21 Husum
Tel. 076 – 113 22 07
nilssonsmynthandel@hotmail.com

NUMIKON

Stefan Jonasson / Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031 – 20 81 11
ticalen@gmail.com

PECUNIA MM HB

Farinvägen 8
245 33 Staffanstorps
Tel. / fax 046 – 25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30 / Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel. / fax 042 – 12 25 28
pedersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6 / Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08 – 411 50 81, fax 08 – 411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel. / fax 031 – 13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL

& AKTIESAMLAREN AB
Arsenalsgatan 6 / Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10, 611 58 20, fax 08 – 611 32 95
info@aktiesamlaren-bjb.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mynt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070 – 631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. / fax 031 – 20 81 11
ticalen@gmail.com

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
111 20 Stockholm
Tel. 08 – 411 08 07, fax 08 – 21 21 96
www.hwmynt.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08 – 732 66 86 • 070 – 212 64 55

www.mynt.nu/smf/mynthandlare.asp

MYNTAUKTION

i Stockholm lördag 14 november 2015

Ett urval av vad som bjuds ut:

1 ½ mark
1562

1 riksdaler
1610

1 riksdaler
1617

4 mark
1608

4 mark
1569

4 mark
Kalmar
1603

1 riksdaler
1817

1 riksdaler
1827

2 riksdaler
riksmynt
1871

Bättre mynt och hela samlingar mottages till höstens/vårens auktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.
Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

E-post: coins@philea.se
www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

INLÄMNING TILL AUKTION 17

Välkommen att kontakta oss för en förutsättningslös diskussion.
Vi är även på myntmässan i Norrköping den 24/10, där vi tar emot
inlämningar till vårens auktion 17.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se